

De zwanenzang van de Kleine Zwaan in de westelijke Eempolders

Jan Mooij

Twee Kleine Zwanen bij Nijkerk, 9 januari 2022 | Burg de Man

Bij de Eempoldertellingen worden veel soorten geteld. Daarbij is het verloop van de aantallen voor de Kleine Zwaan een van de opvallendste. Bij het begin van de tellingen (1973-1983) werden maar heel weinig Kleine Zwanen waargenomen (zie figuren 1 en 2). In die tijd foerageerden ze vooral op knolletjes van Fonteinkruid in de randmeren. Pas als de knolletjes op waren kwamen ze incidenteel aan land om gras te eten. In de loop van de jaren zeventig vervuilden de randmeren echter zodanig dat de hoeveelheid Fonteinkruid sterk afnam. Noodgedwongen weken de Kleine Zwanen steeds eerder uit naar de steeds voedzamer wordende weilanden in de Eempolders.

Op het hoogtepunt waren er soms meer dan duizend Kleine Zwanen in de Eempolders. Omdat de overwinterende populatie in Noordwest Europa in die jaren ongeveer 20.000 exemplaren omvatte, was daarvan dus meer dan vijf procent in de westelijke Eempolders te zien. De Kleine Zwaan was daar in die tijd ook verreweg

de belangrijkste grasetende vogel. Na 1995 gingen de aantallen weer achteruit. Dit was een landelijk verschijnsel, maar in de Eempolders ging het veel sneller dan in Nederland als geheel. Uit figuur 3 blijkt dat zowel de toename als de afname min of meer parallel liepen met de presentie, dat is het percentage van de tellingen waarbij we Kleine Zwanen zagen. Als er minder zwanen waren, bleven ze ook korter in de polders.

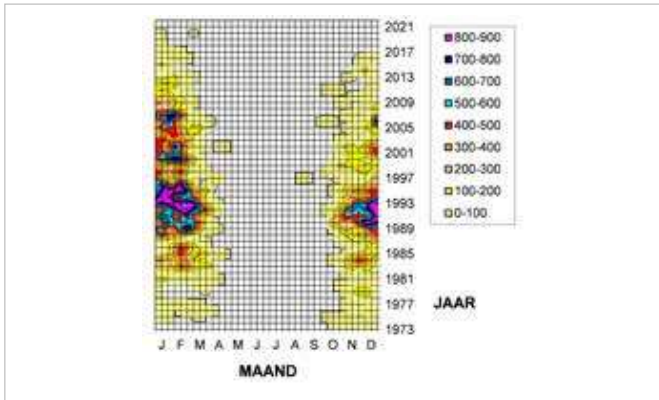
Zuidpolder

In het begin van de tellingen waren de aantallen in de telgebieden Noord en Zuid ongeveer gelijk (figuur 4). De aantallen in de Oostermeent waren klein, en ook in latere jaren bleven deze relatief laag. Tussen 1990 en 1995, toen de totale aantallen het hoogst waren, zagen we meestal het grootste deel van de zwanen in telgebied Noord. Vanaf het jaar 2000 namen de aantallen in Noord sterk af en in Zuid juist toe. Het is niet duidelijk wat daarvan de reden is, maar vanaf 2008 zijn

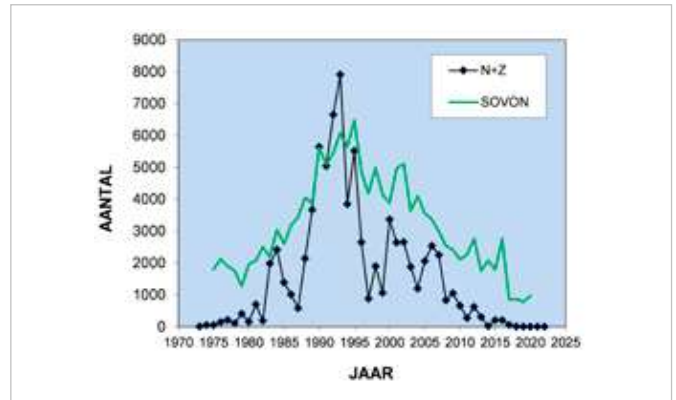
er bijna alleen nog Kleine Zwanen in Zuid gemeld. De laatste groepen zaten meestal in het zuiden van de Zuidpolder te Veld, pal tegen de snelweg A1 aan. Hier werden ook de laatste exemplaren gezien. Bij de afname gingen de maximale aantallen bij één telling sterk naar beneden (figuur 5). Daarnaast kwamen de zwanen steeds later aan en gingen ze steeds eerder weer weg. Dat laatste is ook landelijk geconstateerd.

Drie verklaringen

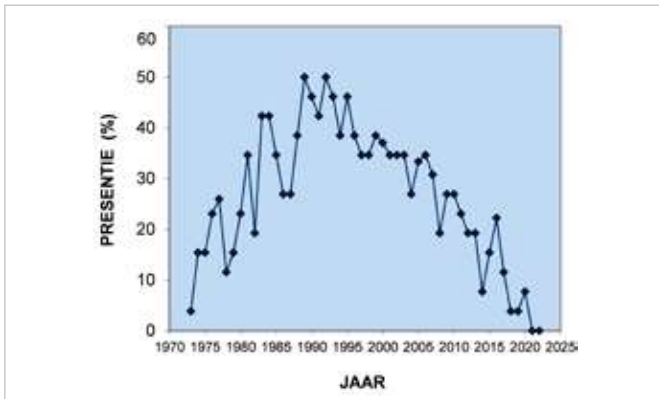
Er zijn een aantal verklaringen voor de afname van de aantallen. Ten eerste gaat het niet goed met de Kleine Zwaan. De populatie neemt af omdat – volgens de laatste onderzoeken – de levensduur van de volwassen zwanen afneemt. De oorzaak daarvan is nog niet gevonden. Een tweede oorzaak is de klimaatverandering. Het blijkt dat de Kleine Zwanen steeds meer ten oosten van Nederland blijven hangen. Door de opwarming van de aarde is daar meer voedsel te vinden dan voorheen. Ook

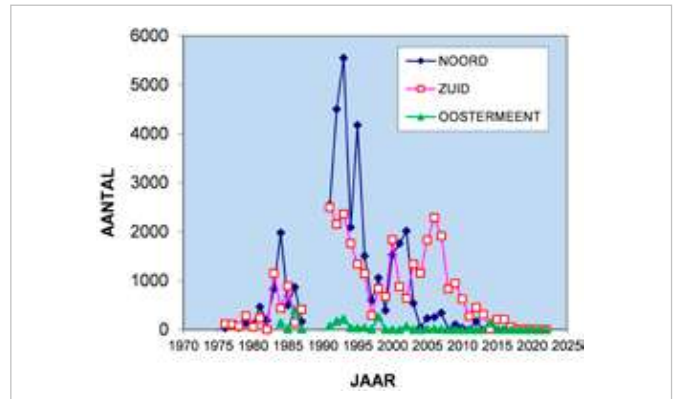
Figuur 1. Samenvatting van alle telresultaten voor de Kleine Zwaan.

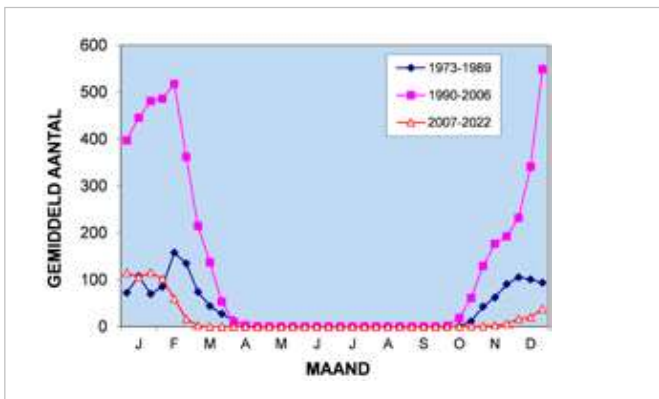
Figuur 2. Totaal aantal getelde Kleine zwanen per jaar in de telgebieden Noord en Zuid. De groene lijn geeft de cijfers van de landelijke Sovon watervogeltellingen. Deze lijn geeft het gemiddelde over het hele jaar weer.

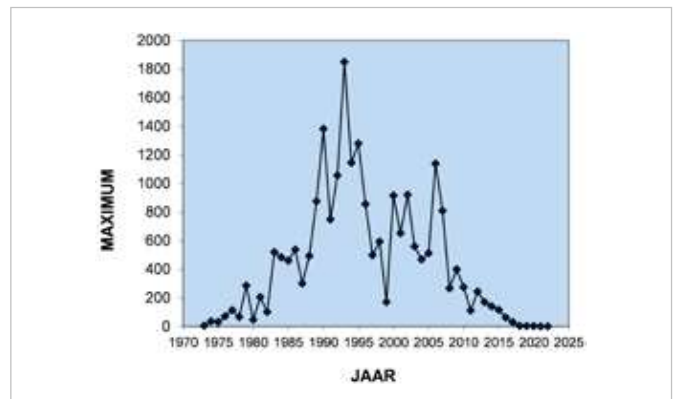
Figuur 3. Presentie van de Kleine Zwaan per jaar in de telgebieden Noord en Zuid.

Figuur 4. Totaal aantal Kleine Zwanen per jaar voor de drie telgebieden.

Figuur 5. Gemiddeld aantal Kleine Zwanen per decade voor drie periodes van zeventien jaar.

Figuur 6. Maximum aantal waargenomen Kleine Zwanen in één telling per jaar.

Groep Kleine Zwanen bij Nijkerk, 24 oktober 2020 | Burg de Man

Kleine Zwaan bij Nijkerk, 24 oktober 2020 | Burg de Man

trekken vogels die al in Nederland zijn vaak eerst naar Denemarken of Duitsland voordat ze de reis naar de broedgebieden in het noorden van Siberië beginnen. De afname van de aantallen in de Eempolders heeft ook een lokale oorzaak. De waterkwaliteit in de randmeren is de afgelopen jaren sterk verbeterd. Er groeien weer veel waterplanten. Er wordt zelfs geklaagd door watersporters dat ze op sommige delen nauwelijks meer kunnen varen. Daardoor is er meer voedsel beschikbaar voor de zwanen en hebben die geen reden om op het land gras te gaan eten. Op het Eemmeer worden nog steeds regelmatig groepjes Kleine Zwanen waargenomen.

Teruggelopen

Wat de oorzaak van het verdwijnen van de Kleine Zwaan ook moge zijn (en het is niet onwaarschijnlijk dat alle drie de factoren meespelen), in de afgelopen jaren zijn de aantallen Kleine Zwanen die werden gemeld in hoog tempo teruggelopen.

In 2018 zagen we nog maar vier Kleine Zwanen, in 2019 waren het er twee en in 2020 drie. Allemaal bij de eerste telling van het jaar. In 2021 zagen we voor het eerst geen enkele Kleine Zwaan meer in de polders. Het is natuurlijk niet uitgesloten dat er zo nu en dan nog eens enkele Kleine Zwanen in de polders zullen opduiken. Kunnen we iets doen om de Kleine Zwaan weer in de polders te krijgen? De kortere levensduur heeft waarschijnlijk niets met het verblijf in de polders te maken. Uiteraard moeten wij ons best doen om de klimaatverandering zo klein mogelijk te houden. Maar dat is een probleem dat veel groter is dan ons werkgebied. Het vervuilen van de randmeren om de groei van waterplanten te remmen is ook geen natuurvriendelijke oplossing. Het lijkt daarom gezien de verschillende mogelijke oorzaken van de afname onwaarschijnlijk dat er binnen afzienbare tijd weer serieuze aantallen Kleine Zwanen in de westelijke Eempolders zullen foerageren.

Literatuur

- Jonkers, D.A., R.A. Kole & J. Taapken [red.], 1987. Vogels tussen Vecht en Eem. VWG het Gooi en Omstreken, Hilversum.
- Bijlsma, R.G., F. Hustings & C.J. Camphuysen, 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland. (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- Mooij, J., 2007. De Kleine Zwaan in de westelijke Eempolders. De Korhaan 43(3): 88-89.
- Koffijberg, K. & W. Tijsen, 2018. Kleine Zwaan *Cygnus columbianus bewickii* in Sovon Vogelatlas van Nederland: 84-85. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.

Kleine zwaan, adult en juveniel, Zomerkade Huizen, 1 december 2022 | Jurriën Uiterwijk